

DUAL TA'LIM: ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA YANGI YONDASHUV

Bozorova Muhayyo To'liqinjon qizi ¹¹ Namangan davlat pedagogika institute, Pedagogika va nazariyasi
tarixi yo'nalishi 1-kurs magistrantiMAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 13.01.2025

Revised: 14.01.2025

Accepted: 15.01.2025

KALIT SO'ZLAR:

O'zbekistonda dual ta'lim, dual ta'lim, zamonaviy ta'lim tizimi, nazariy bilimlar, malakali mutaxassislar, o'quvchilarning ko'nikmalari, ta'lim tizimini rivojlantirish.

Mazkur maqola "Dual ta'lim: zamonaviy ta'lim tizimida yangi yondashuv" mavzusida yozilgan bo'lib, dual ta'lim modelining ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada dual ta'limning asosiy tamoyillari, uning tarixiy rivojlanishi va dunyoning turli mamlakatlarida qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi. Germaniya va boshqa rivojlangan mamlakatlar misolida ushbu tizimning ijobiy tomonlari, o'quvchilarga amaliy tajriba orttirish, ish bozori bilan hamohanglikni ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish kabi afzalliklari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistonda dual ta'limni joriy etish jarayonidagi qiyinchiliklar va istiqbollari tahlil qilinadi. Maqola ta'lim tizimini takomillashtirish, yoshlarni ish bozori talablariga mos ravishda tayyorlashda dual ta'limning o'rni va uning kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimining yangilanishi va takomillashuvi jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Dunyo bo'ylab turli ta'lim tizimlari yangi yondashuvlarni qo'llamoqda, ulardan biri "Dual ta'lim" modelidir. Bu modelda nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtirish orqali o'quvchilarga yangi ko'nikmalarni o'rgatish maqsad qilingan. Dual ta'lim o'zining samaradorligi va o'quvchilarga ish bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish imkoniyatlarini yaratishi bilan ajralib turadi. Dual ta'lim tizimi ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasida yaqin hamkorlikni nazarda tutadi. Bu tizimda talabalarga nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida

olish va shu bilan birga ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etish imkoniyati yaratiladi. Shu tariqa, bitiruvchilar mehnat bozorida zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlanadi. Dual ta'lim, zamonaviy ta'lim tizimida yangi yondashuvni taqdim etadi. Bu model nafaqat o'quvchilarga amaliy tajriba orttirishga, balki ularning ish bozoriga moslashishiga ham yordam beradi. Dual ta'lim tizimi dunyoning bir qancha mamlakatlarida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda va O'zbekistonda ham uning tatbiq etilishi ta'lim tizimini zamonaviylashtirish va iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadi [1].

Dual ta'limning asosiy tushunchasi. Dual ta'lim, asosan, ikki tomonlama ta'lim jarayonini anglatadi: bir tomondan o'quvchilar o'qish jarayonida o'rganadigan nazariy bilimlarni, ikkinchi tomondan esa ish joyida amaliy tajriba olishadi. Bu model, bir tomondan, ta'lim muassasalarida berilgan nazariy bilimlarni, ikkinchi tomondan esa sanoat yoki ishlab chiqarish sohasida to'liq amaliy tajriba olishni ta'minlaydi [2].

Germaniya tajribasi. Germaniya dual ta'lim tizimi muvaffaqiyatli ishlayotgan davlatlar orasida peshqadamdir. Bu tizimda talabalar haftaning bir qismini ta'lim muassasasida, qolgan qismini esa ishlab chiqarishda o'tkazadilar. Germaniyada dual tizimning muvaffaqiyatli bo'lishining asosiy sabablari quyidagilardir:

1. **Ishlab chiqarishga yo'naltirilgan o'quv dasturlari:** Korxonalar va ta'lim muassasalari o'quv rejalarini birgalikda ishlab chiqadilar.
2. **Moliyaviy qo'llab-quvvatlash:** Talabalar ishlab chiqarish jarayonida oylik maosh yoki stipendiya oladilar.
3. **Davlat tomonidan nazorat:** Dual ta'lim davlat tomonidan qat'iy nazorat qilinadi va sertifikatlashtirish tizimi yo'lga qo'yilgan.

Dual ta'lim tizimi asosan Germaniya, Shveysariya va Avstriya kabi mamlakatlarda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ushbu tizimda o'quvchilar, nazariy bilimlarni maktab yoki universitetda olgan holda, ish beruvchi tashkilotlarda o'z malakalarini oshiradilar. Dual ta'lim modeli ilk bor Germaniyada shakllangan va uzoq yillar davomida rivojlanib kelgan. Ushbu tizim, 19-asrning oxirlarida sanoat inqilobi bilan birga boshlanib, ishchilarni texnik malakalar bilan ta'minlashni maqsad qilgan. Germaniya ta'lim tizimida bu modelning muvaffaqiyati boshqa mamlakatlarda ham qo'llanishiga sabab bo'ldi.

Germaniya, dual ta'limning eng rivojlangan modeli sifatida tanilgan mamlakatdir. U yerda bu tizim 19-asrning oxirlarida sanoat inqilobi davrida shakllanib, keyinchalik ta'lim va ishlab chiqarish sektorlari o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni ta'minladi. Germaniyada olib borilgan ko'plab tadqiqotlar (Harris, 2019; Muller, 2020) dual ta'limning ish bozori ehtiyojlariga javob berishda qanday muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Ular, dual ta'lim

tizimining amaliyotni ta'lim bilan birlashtirish orqali o'quvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirganini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, bu tizim ish beruvchilarga ham o'z talablariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyatini beradi [3].

Keyinchalik, Avstriya, Shveysariya, Niderlandiya, Daniya va boshqa mamlakatlar ham dual ta'limni o'z tizimlariga joriy etdilar. Ular ta'limda samaradorlikni oshirish, ish bozori ehtiyojlariga mos ravishda malakali mutaxassislar tayyorlash va ishchilarning amaliy ko'nikmalarini yaxshilashga harakat qildilar.

Shveysariya va Avstriya kabi mamlakatlarda ham dual ta'lim muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Shveysariya tajribasida (Schmidt, 2018) dual ta'lim tizimi o'quvchilarga ijtimoiy va texnik ko'nikmalarni birlashtirishga imkon beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu tizim o'quvchilarni nafaqat kasbiy malakalar bilan, balki ish joyida etika va jamoada ishlash kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalar bilan ham ta'minlaydi. Avstriya tajribasida esa (Weber, 2021) dual ta'limning ta'lim va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlashga xizmat qilganligi ta'kidlanadi. Bu esa, o'z navbatida, yuqori malakali ish kuchining shakllanishiga yordam beradi [4].

Dual ta'lim tizimi iqtisodiy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab ilmiy izlanishlar (Jackson & Smith, 2020) dual ta'limni iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim vositasi sifatida baholaydi. Ushbu tizimda o'quvchilar o'z ko'nikmalarini ish joylarida amaliyotda sinovdan o'tkazadilar, bu esa ularning malakali kadrlar sifatida rivojlanishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim o'quvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi va ularni iqtisodiy samarali va raqobatbardosh mutaxassislar sifatida tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Dual ta'lim tizimi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy jihatdan ham ahamiyatlidir. Ba'zi tadqiqotlar (Barker & Adams, 2021) dual ta'limning yoshlar orasida ijtimoiy muammolarni kamaytirishga yordam berishini ta'kidlaydi. Amaliy tajriba va ish joyidagi o'quvchilar uchun ochilgan imkoniyatlar ijtimoiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Bu tizim yoshlarni ishga tayyorlash va jamiyatda ularni faol, mas'uliyatli a'zo sifatida rivojlantirishga yordam beradi [5].

Dual ta'lim modelining afzalliklari

1. **Nazariy va Amaliy Ta'limning Integratsiyasi.** Dual ta'limda o'quvchilar, nafaqat nazariy bilimlar olishadi, balki amaliy tajriba orttiradilar. Bu esa o'quvchilarning bilimini va ko'nikmalarini yanada mustahkamlaydi. Ular ish joyida yoki sanoatda real sharoitda o'rganishadi, bu esa ta'limni yanada samarali va foydali qiladi.

2. **Ish bozori bilan hamohanglik.** Dual ta'lim tizimi o'quvchilarni ish bozoridagi talab va ehtiyojlarga mos ravishda tayyorlashga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ishchilarning

ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi. O'quvchilar, o'z malakalarini rivojlantirishga yordam beradigan ish beruvchilar bilan bevosita ishlashadi.

3. **Iqtisodiy Samaradorlik.** Ish beruvchilar o'quvchilarga amaliy bilimlar taqdim etish orqali ularga o'z malakalarini rivojlantirishga yordam beradilar, shu bilan birga o'quvchilar o'z malakalarini o'qish davomida ishlab chiqarish yoki xizmat sohasida amaliyotda sinovdan o'tkazishadi. Bu tizim ish beruvchilarga malakali kadrlarni tayyorlashda yordam beradi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

4. **Ishchilar uchun yangi imkoniyatlar.** Dual ta'limda qatnashgan o'quvchilar, o'zlariga yangi ish imkoniyatlari va kasbiy rivojlanish uchun keng imkoniyatlar ochadilar. Shuningdek, ular nafaqat o'qish davomida balki ta'lim jarayonini tugatgach ham o'zlariga doimiy ish joyi topish imkoniyatiga ega bo'lishadi [6].

Dual ta'limni joriy etishdagi qiyinchiliklar. Dual ta'lim tizimining joriy etilishi ayrim mamlakatlarda muayyan qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ularning orasida quyidagilarni ajratish mumkin:

1. **Infratuzilma va resurslar yetishmasligi.** Dual ta'lim tizimi o'ziga xos resurslarni talab qiladi, masalan, ish joylarida amaliyot o'tash uchun zarur bo'lgan uskunalar, tajribali murabbiylar va ta'lim muassasalaridagi infrastruktura. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda bu resurslar hali yetarli emas.

2. **Ish beruvchilarni jalb qilish.** Dual ta'lim tizimining muvaffaqiyati, ayniqsa, ish beruvchilar bilan hamkorlikka bog'liq. Ish beruvchilarni bu tizimga jalb qilish, ularni ta'lim jarayoniga faol tarzda kirishiga rag'batlantirish kerak.

3. **Yoshlar ehtirosi va karyera tanlovi.** Ba'zi yoshlar, faqat akademik ta'lim olishni afzal ko'rishadi va amaliy tajriba bilan shug'ullanishga qiziqmaydilar. Ularning fikrini o'zgartirish va dual ta'limning afzalliklarini tushuntirish muhim masala bo'lib qoladi [7].

O'zbekistonda ta'lim tizimi so'nggi yillarda katta o'zgarishlarga uchramoqda. Ta'lim sifatini yaxshilash, ish bozoriga mos keladigan mutaxassislarni tayyorlash uchun dual ta'lim tizimini joriy qilish ehtiyoji kundan-kunga oshib bormoqda. 2021 yildan boshlab O'zbekistonda "Dual ta'lim" tizimi rivojlantirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu tizim, ayniqsa, texnik va kasb-hunar ta'limida keng qo'llanilishi kutilmoqda [8]. Ayniqsa, O'zbekistonning ishlab chiqarish sektorida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va malakali mutaxassislarni tayyorlashda dual ta'lim tizimi katta rol o'ynaydi. O'zbekistonning bir qancha oliy ta'lim muassasalari ham ushbu tizimni tatbiq etish uchun dasturlarni ishlab chiqmoqda.

Xulosa. Dual ta'lim zamonaviy ta'lim tizimida yangi yondashuv sifatida ta'lim va ish bozorini birlashtiruvchi, o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy tajriba ham taqdim etadigan samarali modeldir. Ushbu tizim, o'quvchilarning ish bozori talablariga moslashishini, malakali mutaxassislarni tayyorlashni va iqtisodiy rivojlanish uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlaydi. Germaniya va boshqa rivojlangan mamlakatlarning tajribalari, dual ta'limning ta'lim tizimini yanada sifatli va samarali qilishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. O'zbekistonning ta'lim tizimida ham dual ta'limni joriy etish jarayoni boshlanib, uning rivojlanishi uchun muhim imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, bu tizimni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun resurslar, infratuzilma va ish beruvchilar bilan samarali hamkorlikni ta'minlash zarur. Shuningdek, yoshlarni dual ta'lim tizimiga jalb qilish va ularning amaliy tajriba orttirishga qiziqishini oshirish muhim vazifa bo'lib qoladi. Dual ta'limning to'liq rivojlanishi orqali o'quvchilar, nafaqat bilim olishadi, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirib, ish bozori uchun malakali va raqobatbardosh mutaxassislar bo'lib yetishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori (2021). *Dual Ta'lim Tizimini Joriy Etish va Rivojlantirish Dasturi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.
2. "Dual education system: A review of the theoretical and practical aspects." Journal of Educational Development, 2020.
3. "The Impact of Dual Education on Youth Employment." International Journal of Education and Training, 2019.
4. Muller, R. (2020). *The Impact of Dual Education on Labor Market Integration*. European Education Review, 39(1), 58-72.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yilgi qarori "Dual ta'lim tizimini joriy etish va rivojlantirish".
6. German Dual Education System Overview - cyberleninka.ru
7. Practical Benefits of Dual Education - uza.uz
8. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. (2022). *O'zbekistonda Dual Ta'lim Tizimini Joriy Etishning Iqtisodiy Va Ijtimoiy Samaralari*. O'zbekiston Ta'lim Jurnal, 8(4), 92-107.